

Іванова Світлана Миколаївна, науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України

РОЛЬ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Анотація

Стаття присвячена проблемі розвитку електронних бібліотек і їх ролі у професійній діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Розглядаються проблеми, пов'язані з використанням електронних бібліотек учителями загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: електронні бібліотеки, професійна діяльність вчителів.

Вступ. Поширення інформаційних технологій в освіті поступово переходить з екстенсивної стадії до інтенсивної, що спричиняє зміни змістовного та інструментального характеру в професійній діяльності вчителя як суб'єкта інформаційної взаємодії.

Кожен історичний час висуває свої вимоги до професійних ресурсів педагога. ХХІ століття характеризується високою інформаційною щільністю, швидкістю протікання інформаційних потоків різного вмісту і спрямованості, швидким темпом зростання якості інформаційних технологій. Це дає можливість будувати педагогічну діяльність на іншому рівні, розширюючи професійний ресурс учителя.

Одними із самих популярних ресурсів стають у наш час бібліотеки, які називають як віртуальними, так і електронними, цифровими. Особливістю таких бібліотек є те, що певна частина інформаційного фонду (або повністю весь фонд) після цифрової обробки стає доступним через мережі, CD або DVD.

Метою статті є проаналізувати роль і можливості використання електронних бібліотек у професійній діяльності вчителя.

Важливими у розробці теоретичних основ розвитку бібліотек в електронному середовищі є наукові напрацювання таких російських дослідників, як Т.А. Бахтуріна, Т.М. Кузмішина, І.Г. Моргенштерн, Ю.Н. Столярова та інших. Питання щодо сучасних тенденцій та перспектив розвитку електронних бібліотек аналізували зарубіжні науковці Г.А. Євстігнєєва, А.І. Земсков, Б.Е. Ленг, М.Г. Лінквіст, Роберт Д. Стюарт, Т. Манн, Я.Л. Шрайберг, вітчизняні дослідники Л.Й. Костенко, О.С. Онищенко, Т.П. Павлуша, І.А. Павлуша та інші.

Проблемі впровадження інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема електронних бібліотек, у професійну діяльність вчителів присвячені роботи Б.С. Гершунського, О.В. Готовцевої, А.П. Єршова, М.І. Жалдака, Ю.І. Машбиця, В.М. Монахова, Н.В. Морзе, І.М. Пустинникової, М.І. Шкіля та інших.

Створенню і розвитку електронних бібліотек приділяють увагу в багатьох країнах

світу. Так, у США вони стали з'являтися у 80-х роках ХХ століття, у 1995 був зроблений Інтернет-сервер Американської бібліотечної асоціації (Американська бібліотечна асоціація (*American Library Association*): <http://www.ala.org>), у Великобританії – на початку 90-х років ХХ століття (Асоціація бібліотек Великобританії (*The Library Association of UK*): <http://www.la-hq.org.uk/index.html>). У Японії реалізується проект “Електронні бібліотеки ХХІ століття”, а в Німеччині створюється електронна бібліотека «Global-Info».

У даний час більше півтори тисячі великих і середніх бібліотек у різних країнах світу надають доступ до своїх електронних каталогів і до наукових публікацій, наприклад, електронні ресурси *Columbia University Libraries* за адресою <http://www.columbia.edu/cu/lweb/index.html>.

Лише в США близько 96% публічних і 85% університетських бібліотек підключені до Інтернету [3].

Інформатизації бібліотек присвячена одна з тем у «Всесвітній доповіді з комунікації та інформації 1999–2000 років», що була підготовлена ЮНЕСКО. Професор Королівського коледжу бібліотечного діла в Копенгагені Оле Гарбо [1] відзначив низку значних змін, що з'являються внаслідок використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у бібліотеках. Проаналізуємо ці тенденції стосовно професійної діяльності вчителя.

1. З'являються перспективи зниження вартості поширення нормативної, навчальної, методичної інформації за допомогою використання технологій мережі Інтернет. Електронні видання сприяють розширенню можливостей як авторів, так і вчителів. Навіть малотиражні, а тому малорентабельні видання можуть знайти свого читача і принести позитивний практичний ефект. Так, слід відзначити електронні російські бібліотеки «*Allbest.ru*» на сайті biglib.com.ua, де пропонується художня література, та Публічну електронну бібліотеку на сайті lib.chistopol.net, де можна знайти книги не тільки з художньої літератури, а й із точних наук, електронну українську бібліотеку, що розміщена на порталі «Український Центр» (www.ukrcenter.com); електронну бібліотеку *Lib.com.ua* (www.lib.kiev.ua) тощо.

2. Скорочення часу надходження необхідної інформації до її споживачів.

3. Збільшення ємності сховищ, які потребують додаткової необхідної площі і відповідного обладнання.

4. Розширення доступу до рідких джерел, завдяки їх оцифруванню. Завдяки електронним бібліотекам зберуться від зникнення і повного забуття джерела, що зберігаються на таких недовговічних носіях, як папір, кіно- аудіо- і відеоплівки, диски,

платівки. Доступ до цих інформаційних ресурсів здійснюється за допомогою спеціалізованих пошукових систем, Web-інтерфейсів або CD-дисків.

5. Інтенсивне поширення інноваційної інформації, педагогічного досвіду. Є можливість безкоштовно працювати з каталогами державних, регіональних і університетських бібліотек і відстежувати необхідні дані щодо сучасних публікацій. Слід зазначити, що розвитку інновацій сприяють також електронні видання книг, енциклопедій, журналів, газет або електронних версій друкованих видань.

6. Швидкий і легкий доступ до всієї інформації, що є у світі. Користувачі можуть працювати в електронних бібліотеках, незалежно від фізичного місця розташування джерел інформації, у будь-який зручний час доби і в будь-якому зручному для читача місці. З приводу цього Томас Мен, бібліотекар Бібліотеки Конгресу США (*Thomas Mann, Library of Congress*), звертає увагу на ефект під назвою «Правило найменшого зусилля» (*the Principle of Least Effort*): «більшість дослідників проявляють схильність до використання легко доступного джерела, навіть, якщо це джерело відносно низької якості і подалі, швидше за все, залишаться задоволені тим, що їм було легко знайти інформацію в порівнянні з використанням джерел вищої якості, робота з якими вимагає від них більших зусиль... притримуючись загального правила, люди віддають перевагу легкості доступу якості вмісту, коли вони вибирають собі джерело або канал інформації» [4].

Водночас виникає проблема, які матеріали, що можуть бути необхідними для вчителя, можна знайти у режимі вільного доступу в електронних бібліотеках. Зрозуміло, що це залежить від статусу і фінансування бібліотеки, її зв'язку з науковими центрами.

На жаль, українські національні та республіканські бібліотеки, як і міські та інші бібліотеки місцевого значення, не мають можливостей для надання сучасних послуг із використанням мережі, ніж приватні. Загалом – це робота в каталогах і можливість замовлення копій. Найчастіше сайтами бібліотек є рекламні оголошення. Практично всі вони знаходяться на етапі створення електронного каталогу і не надають у вільному доступі електронні видання. Що теж є значною підмогою для вчителів, оскільки з'являється можливість за допомогою мережі Інтернет працювати з

каталогом у зручному для користувача місці і в слушний час, а потім звертатися за необхідними виданнями безпосередньо в місцеву бібліотеку.

Слід відзначити деякі українські сайти, які мають необхідну інформацію для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Так, значну допомогу в професійній діяльності вчителів зарубіжної літератури може надати сайт Української бібліотеки — «Джерело» (www.ukrlib.com), де розміщена зарубіжна класична література українською мовою (рос., ісп., італ., амер., австр., фр., угор., чес., бол., груз., давньогр., нім., пол., яп.).

Для вчителів історії корисним може бути сайт Української історичної бібліотеки:
<http://ukrhistory.narod.ru>.

Учителі української літератури зможуть знайти необхідні електронні книги на сайтах Електронної бібліотеки української літератури (Канада) (www.utoronto.ca/elul), Бібліотеки української поезії – Поетика (<http://poetry.uazone.net>), Сучасної української літератури – *Ukrlit.kma* (<http://ukrlit.kma.mk.ua>).

Серед електронних бібліотек вищих навчальних закладів України слід відзначити бібліотеку Національного університету «Києво-Могилянська академія» (<http://www.library.ukma.kiev.ua>). Її загальний фонд (станом на 1.01.2008) становить 511 951 прим./ 249 864 назви друкованої колекції та понад 40 000 назв електронних видань, який включає колекцію наукової, навчальної, довідкової літератури та періодичних видань. Бібліотечна колекція повністю представлена в електронному каталозі: видання українською мовою складають 53 %, англійською – 18%, решта – іншими мовами світу (99 мов). Щорічне поповнення фонду складає 25–30 тисяч примірників.

Значний досвід у розвитку електронних бібліотек має Росія.

У Росії створення електронних ресурсів і їх програмно-апаратного забезпечення, зокрема через Інтернет, почалося в 1995 р. і підтримується низкою державних науково-технічних програм [2].

Велика кількість достовірних електронних матеріалів і широкий спектр пропонованих послуг серед електронних російських бібліотек є в бібліотеках федерального значення.

Найкрупнішою російською бібліотекою є Російська Державна Бібліотека. На сайті бібліотеки (<http://www.rsl.ru>) формуються фонди Відкритої Електронної бібліотеки (<http://orel.rsl.ru>) та можлива безкоштовна робота з каталогами.

Корисний матеріал для вчителів надає Державна Педагогічна Бібліотека ім. К.Ф. Ушинського (<http://www.gnpbu.ru>). У її фонді представлена література, яка видавалася на території Росії та іноземна література на 39 мовах народів світу. У бібліотеці є монографії, енциклопедії, довідники, словники, автореферати дисертацій педагогічної тематики, вітчизняні та іноземні журнали і газети, колекція шкільних підручників російською мовою і багато інших матеріалів. У вільному доступі каталоги, база даних авторефератів кандидатських і докторських дисертацій з педагогіки, що постійно розширюється.

Державна публічна науково-технічна бібліотека (<http://www.gpntb.ru>) – одна з найбільших федеральних бібліотек. Її особливістю є розробка проекту Віртуальної бібліотеки (<http://www.vlibrary.ru>), яка допомагає знайти потрібні ресурси Інтернету. База даних містить більше двох тисяч онлайн-журналів, газет, WWW сайтів.

Учителям іноземних мов у мережі пропонується сайт Всеросійської державної бібліотеки іноземної літератури ім. М.І. Рудоміно (<http://www.libfl.ru>), а вчителям історії – Державної публічної історичної бібліотеки Росії (<http://www.shpl.ru>).

Для біологів багато цікавих ресурсів представлено в електронній бібліотеці Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Російської академії сільськогосподарських наук (<http://www.cnsnb.ru>). Розподілений каталог дає можливість працювати з анотаціями книг, журналів, каталогами Російської Державної Бібліотеки, Бібліотеки Московського Державного Університету та іншими джерелами.

У розділі «Електронні словники, довідники» (<http://www.cnsnb.ru/akdil>) представлені такі ресурси: «Сільське господарство: великий енциклопедичний словник», «Енциклопедія природи Росії», «Ветеринарний енциклопедичний словник»,

«Енциклопедія насіння» та інші. Також можна уточнити латинські назви рослин і тлумачення наукових термінів.

Доступ до фондів російських вищих навчальних закладів, як і українських, здійснюється на платній основі, безкоштовно можна працювати тільки з каталогами за декількома галузями науки, наприклад, каталог фундаментальної бібліотеки Санкт-петербурзького державного політехнічного університету (<http://www.ruslan.ru:8001/cgi-bin/zgate.exe>).

Викладачам історії цікавими будуть матеріали бібліотеки електронних ресурсів Історичного факультету (<http://www.hist.msu.ru>). У ній представлені електронні тексти історичних джерел російською мовою, бази даних з економічної історії Росії кінця XIX–початку XX, анотації книжок Історичного факультету Московського Державного Університету, статті співробітників «Французької секції» кафедри Новітньої і Нової історії, оцифровані джерела, колекція посилань, матеріали проекту з історії трудових відносин у Росії 1880–1920-х рр.

Для викладачів фізики можна запропонувати ресурси бібліотеки Фізичного факультету (<http://www.phys.msu.ru/rus/struct/library>). У вільному доступі унікальні електронні версії книг і лекцій з різних розділів фізики, астрономії. Наприклад, лекція «Планети у Всесвіті» (автори – Ж.Ф. Родіонова і В.В. Шевченко) містить лекційний текст і рідкісні фотографії, які зроблені за допомогою космічних телескопів, що може бути корисним і для вчителів ЗНЗ.

Багата ресурсами бібліотека Хімічного факультету Московського Державного Університету (<http://www.chem.msu.ru/rus/weldept.html>). Крім каталогів у безкоштовному доступі, учителі хімії можуть користуватися повнотекстовою електронною версією журналів Вісник МДУ. Серія «Хімія» і «Російський хімічний журнал». Дані посилання на електронні версії зарубіжних журналів, наукові центри тощо.

З приватних колекцій найбільш істотною є безкоштовна бібліотека Максима

Мошкова (www.lib.ru), що нараховує декілька тисяч оцифрованих текстів. Бібліотека працює з 1994 року, має такі розділи: художня література, фантастика і політика, технічна документація і гумор, історія і поезія, філософія тощо.

На жаль, учителі майже не користуються можливостями електронних бібліотек. Є багато проблем, що стають на заваді їх використанню. Так, однією з основних є те, що більшість цікавих і важливих матеріалів пропонується бібліотеками за певні

кошти. Нинішній рівень оплати праці вчителя і відсутність матеріального і морального заохочення за використання ІКТ в процесі викладання не створюють потрібних передумов для роботи з електронними бібліотеками.

Слід також зауважити, що одним з основних недоліків програм оснащення електронних бібліотек є відсутність методичного супроводу електронних навчальних курсів, мультимедійних практикумів, яке допомогло б вчителю швидше оцінити переваги використання нових форм і включити їх у свою професійну діяльність.

Доцільно починати цю роботу ще в період навчання у вищому навчальному закладі.

Водночас до курсу методики викладання дисциплін студентам педагогічних спеціальностей необхідно включити розділ і організувати практикум з оволодіння роботою з мультимедіа ресурсами під час педагогічних практик.

На нашу думку, залучення педагогів до електронних бібліотек безпосередньо пов'язане з процесами впровадження ІКТ в освіту та бібліотечну справу, і одним із шляхів зближення системи освіти та електронних бібліотек є трансформація шкільних бібліотек.

Розглянемо основні переваги використання електронних бібліотек для вчителів-предметників.

1. Розширюється коло джерел інформації, а саме: електронні журнали, газети, аудіо- та відеозаписи, матеріали конференцій тощо.
2. Пошук необхідної літератури здійснюється швидко і зручно, а саме: можливість пошуку книг усередині конкретної бібліотеки, можливість пошуку книг у декількох бібліотеках, можливість підписки користувачів на оновлення специфічних книг в електронній бібліотеці, можливість пошуку як за окремими словами, так і за точними фразами.
3. Електронна бібліотека може надати вчителю, крім друкованих текстів, аудіо- та відеоматеріали, фотографії, малюнки, графічну інформацію тощо.
4. Доступність літератури, яка в друкованих варіантах у звичайних бібліотеках може бути обмеженою.

Висновки. Створення крупних і доступних національних електронних бібліотек сприятиме ефективнішому використанню інформації, що надалі позитивно вплине на рівень розвитку науки і техніки, культури і дозволить покращувати систему освіти. Електронні бібліотеки, що надають можливість роботи із сучасними електронними освітніми ресурсами в режимі вільного доступу, сприятимуть підвищенню ефективності та якості професійної діяльності вчителя.

Електронні бібліотеки мають розвиватися й удосконалюватися. Від копіювання друкованих видань і створення фондів оцифрованих матеріалів бібліотеки мають перейти до виконання складніших робіт, наприклад, почнуть виконувати не лише консультаційні, а й навчальні функції.

Це, перш за все, сприятиме мотивації вчителя до професійної та науково-дослідної діяльності, а також полегшить пошук нової навчальної інформації, що вдосконалисть процес викладання та підвищить якість навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Гарбо О. Информационные службы , библиотеки, архивы / О. Гарбо // Всемирный доклад ЮНЕСКО по коммуникации и информации, 1999-2000 гг. – М. – С . 59–65.
2. Ершова Т. В. Межведомственная программа “Российские электронные библиотеки: подходы и перспективы” / Т. В. Ершова, Ю. Е. Хохлов // Информационное общество. – 1999. – Вып. 3. – С. 21–27.
3. Шрайберг Я. Л. Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя. Ежегодный Пленарный Доклад Международной конференции. – Крым, 2003 г. 39 с.
4. Thomas Mann. Library Research Models: Guide to Using Classifications, Catalogs and Computers. Oxford University Press US, 1995. – 264 p.

РОЛЬ ЭЛЕКТРОННЫХ БИБЛИОТЕК В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Иванова С.Н.

Аннотация

Статья посвящена проблеме развития электронных библиотек и их роли в профессиональной деятельности учителей общеобразовательных учебных заведений. Рассматриваются проблемы, связанные с использованием электронных библиотек учителями общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: электронные библиотеки, профессиональная деятельность учителей.

THE ROLE OF ELECTRONIC LIBRARIES IN TEACHER PROFESSIONAL ACTIVITY

Ivanova S.

Resume

The article is devoted to the problem of the development of electronic libraries and their role in teachers' professional activity in secondary schools. There are considered the problems of using the electronic libraries by secondary school teachers.

Keywords: electronic libraries, teacher professional activity.